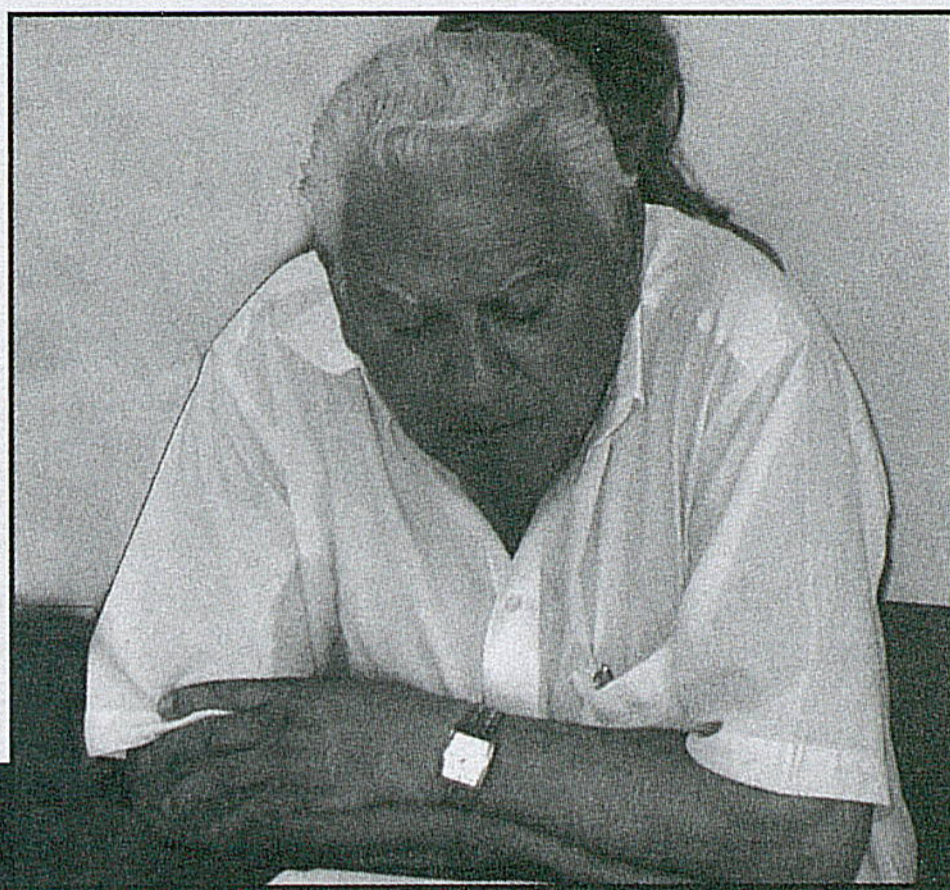

La delinqüència i la reinserció social

Pere Canturri i Montanya

No tinc constància, ni tinc cap record, que hi hagués antigament una inquietud manifesta per part de la societat per la reinserció social dels detinguts a la presó a Andorra.

Recordo com era la presó ubicada a la planta baixa de la Casa de la Vall. Hi havia tres cel·les estretes i altes, amb una finestreta de doble reixa que donava a la façana de migdia, més alta que l'actual. La que mira cap a l'Obac. Cap a la Comella. L'ampit de la finestra no era pla, era inclinat, cosa que dificultava la possibilitat d'intentar-hi seure. La sola manera de poder veure l'exterior la resolien els presos posant el camastre repenjat cap a la finestra, enfilant-s'hi i seient-hi al capdamunt. La canalla que anava a jugar al pati de Casa de la Vall —*el corral*, que en dèiem—, els vèiem moltes vegades ajaguts a l'estreta finestra.

Al fons, a la façana de ponent que tenia el roc com a fonament, hi havia una altra cel·la més gran i allargada, mig tallada a la penya amb un banc fet a la pedra que també servia per jeure-hi. La finestra era més petita i la cel·la més fosca. La porta de fusta, de grossos taulons, ferramentes i forrellats, tenia una finestreta per on es donava de menjar al pres.

Als presos considerats perillosos o als convictes d'algun crim se'ls posaven *els ferros*, grilles amb ferros travessers al davant i al darrere dels turmells que dificultaven el caminar i les possibilitats d'evadir-se. Les grilles dels peus podien unir-se per una cadena amb unes manilles als canells.

Fora dels recinte de detenció, hi havia una petita habitació amb un rètol que deia *Cúria*. Era on administraven justícia els batlles. I just al peu de l'escala que donava accés a la primera planta, en una habitació fosca amb solament una espitllera, hi havia el *quarto* del botxí. Era on s'hostatjava aquest personatge quan havia de venir de França o Espanya, i no el coneixia ningú. Era l'encarregat de les penes

corporals, d'assots, marcatge a l'espatlla amb ferro roent, exposició a la vergonya pública, turment o pena capital per penjament. A mitjan segle XIX se sol·licità permís al Copríncep episcopal per adquirir un garrot a fi de servir-se d'aquest instrument per a l'execució dels condemnats. No tinc constància que hagi servit algun cop. Actualment està cedit en una exposició a Catalunya.

Bé, serveixi aquesta petita introducció per testimoniar que en lloc (*Digest, Politar, etc.*) es fa menció de cap tipus de previsió de reinserció. Hem de creure que l'escarment de la pena imposada evitava la reincidència i, per tant, la reinserció en la societat seria la conseqüència natural.

Tanmateix, els culpables de delictes greus quedaven marcats. La seva vida en la societat a partir del compliment de les penes imposades no tornava a ser fàcil. Pensem, per exemple, en els que patien el marcatge a l'espatlla amb ferro roent o els exposats a la vergonya, estacats en argolles a la plaça pública.

La justícia era totalment contrària a qualsevol sentit de reinserció. La continuïtat del penat a la societat es basava simplement en l'escarment.

El pas per la presó es considerava quelcom difícil d'esborrar. Per això la dita *Malaltia i presó no adoben cap bon minyó*. Es considerava que, com a mínim, l'empresonat sortiria més gandul del que hi havia entrat.

Evidentment, era diferent per als empresonats a treballs forçats o a galeres que anaven a complir les penes a França i Espanya i que solien deixar-s'hi la pell, o si se'n sortien de les penes i calamitats sofertes, els marcaven pel que els quedava de vida. A final del segle XIX la prestigiosa revista de la Il·lustració francesa publicava un dibuix de la lectura d'una sentència a la plaça pública d'Andorra. Una rotllana de gent omple la plaça. Al mig hi ha els oficials de justícia i el condemnat.

Anys més tard, el 1942, es repetiria l'escena pública igual. Existeix una fotografia de la lectura d'una sentència de mort d'aquell any. Si un no ho sap, veient el dibuix de la Il·lustració francesa, i la fotografia, diria que es tracta de la mateixa escena. En canvi, hi ha uns seixanta anys de diferència entre ambdues; Andorra havia canviat molt poc. Hi ha un fet destacable. En el dibuix hi ha moltes dones amb un infant al braç, a la fotografia també. En acabar la lectura de la sentència diu que es donava una bufetada als infants perquè recordessin el que acabaven de veure i els servís d'escarment.

La sentència mencionada de final del segle XIX era per a dos inculpats d'un crim. Segons se'ns havia dit, la pena capital els fou commutada per treballs forçats a França. Eren dos reus. L'un ja no va tornar. L'altre va fer-ho ja vell i faltant-li una cama.

Són coneguts també casos en què el delinqüent no solament no s'inseria a la societat una vegada complia la pena; al contrari, s'integrava al món de les *bando-sitats* i esdevenia un etern delinqüent.

Que el pres havia de retornar a la societat una vegada complerta la pena era, evidentment, assumit. Com hi havia de retornar, ja podia veure's de forma diferent. El

que es creia normal és que retornés penedit. I que l'escarment evités la possible reincidència. Haver estat a la presó en una comunitat petita, on tothom es coneixia, el marcaria de per vida i és possible que s'evités la reincidència. Però també podia comportar un rebuig i un aïllament dins la societat que impedís una convivència amb normalitat i l'aboqués a delinquir novament.

Tornem a l'enunciat de l'exposat.

El concepte de reinserció és molt recent. Al *Diccionari de la llengua catalana* de l'any 1982 aquest vocable no hi consta.

No fou fins a l'any 1998, setze anys més tard, que la Gran Enciclopèdia Catalana i, encara en un suplement, i el *Diccionari de la llengua* de l'Institut d'Estudis Catalans, introdueixen el terme *reinsserir*, amb l'accepció: "1) Integrar una persona en una col·lectivitat de la qual ha estat separat temporalment a causa d'algun problema social" i posa l'exemple: "Si li donen una oportunitat, aquest pres es reinserirà a la societat fàcilment."

Per tant, pensar que tothom ha assimilat que una de les missions principals d'un centre penitenciari és aconseguir que el pres torni a fer una vida normal en obtenir la llibertat, no és tan evident.

Crec que inicialment ja existeix una problemàtica: l'oblit de la presó i els seus interns que se sol tenir.

És un món que s'evita recordar. Possiblement ja des d'antic. Una de les obres de caritat que recomanava l'Església era la visita de malalts i presos. Si se n'havia de recordar l'existència és que la societat ho oblidava fàcilment.

Actualment, tot i que la presó se'ns esmenta en qualsevol diari televisiu, en la premsa escrita o en moltes pel·lícules d'acció, no sembla que es tingui massa consciència de la seva realitat pròxima, diària i latent en la nostra convivència.

Se sap que hi ha una presó, però rarament es té consciència que a dins conviuen en règim penitenciari persones, algunes de les quals hi estaran anys.

En la meva primera visita al centre penitenciari, vaig demanar quin era el règim del centre. Vaig haver d'insistir-hi i vaig poder obtenir un parell de fulls, titulats: *Règim disciplinari del Centre Penitenciari. Normes Generals. Finalitats del règim penitenciari*. Aquest darrer apartat, per a mi important, estava buit de contingut. Com a finalitat del règim penitenciari enlloc no es feia referència a la reinserció.

Amb sorpresa, al peu del document hi deia remarcat en negre: "Aquest document és confidencial i reservat als funcionaris del centre penitenciari. Queda prohibida qualsevol còpia així com la divulgació del mateix fora del context penitenciari. Juliol del 2005."

Era inaudit. No existia un règim legal del centre de detenció. Una llei. Solament un document intern i confidencial amb prohibició de divulgar-lo. Era incompreensible que el règim dels agents i dels detinguts depengués d'un reglament intern i secret a l'entrada del segle XXI. El fet podia palesar l'oblit o el desinterès envers el centre penitenciari i els seus interns.

La meva inquietud em va fer dirigir al ministre de Justícia i Interior. Entre d'altres consideracions li deia: "Per la nostra part, mantindrem la confidencialitat que es recomana sobre la normativa general tot i desitjant que el més prompte possible hi hagi una normativa aprovada i pública que puguin conèixer en primer lloc l'intern i tothom que hi tingui interès. L'existència de qualsevol normativa que no sigui de general coneixement i aprovada per l'autoritat competent podria tenir dificultats d'aplicació."

I seguia: "És especialment rellevant l'anteriorment exposat en l'apartat on es fa referència al Règim disciplinari del presos que està regulat per un reglament intern. Les infraccions haurien d'especificar-se a que corresponen segons la seva "tipificació" i les sancions que s'apliquen a cada una d'elles hauria d'ésser coneguda. En cas contrari podria ser d'una arbitrarietat inadequada. També seria necessari que fos públic i conegut pel pres en primer lloc i per tothom."

Com podem veure, era un exemple de funcionament del centre totalment arbitrari, basat en la interpretació i en l'aplicació discrecional que en podia fer el funcionari de torn. Tanmateix, enlloc no es parla de la finalitat de la pena de presó i de la futura reinserció.

Hem de dir que la humanitat i el *savoir faire* del director i dels agents del centre penitenciari van fer que aquest reglament fos interpretat amb indulgència i total correcció envers els presos.

Finalment, la nostra recomanació fou atesa, i el 4 de març d'enguany s'aprovava la Llei qualificada penitenciària i la Llei del cos penitenciari.

En la mateixa llei per primera vegada es parlava de reinserció. L'article 12 diu: "Orientació per a la reinserció social. L'administració penitenciària ha de disposar de mitjans d'orientació per a la resocialització i reinserció social dels interns, per tal de contribuir a reduir els riscos d'exclusió social com a conseqüència del compliment de la pena de privació de llibertat."

Aquí trobem per primera vegada emprat, junt amb la paraula *reinserció*, el terme *resocialització*, que no figura al diccionari. Existeix el terme *socialitzar*, definit com "Fer aparèixer o desenvolupar els caràcters socials d'un individu"; per tant, pot ser es podria interpretar que *resocialitzar* vol dir fer desaparèixer els caràcters socials del pres, si ha viscut en un àmbit marginal, amoral, d'extrema necessitat material i cultural. Això fa encara més complex el que es pretén en l'article mencionat, però com que sempre cal complementar la reinserció, benvingut sia.

La llei, doncs, mana que les persones que han quedat marginades socialment es reeduquin i que es posin els mitjans perquè les que temporalment s'han separat de la societat s'hi reintegrin.

Pretendre que la presó solament serveixi per aïllar de la societat el delinqüent i d'aquesta manera obtenir una major seguretat o fins i tot que amb justícia representi una reparació per a la víctima a la qual té dret, no és suficient. Cal aplicar, doncs, l'article 12 de la llei mencionat.

És necessari que el pres compregui per què se'l penalitza. Hi ha una gran labor pedagògica en aquest sentit. Però ho acceptarà millor si sap que la societat paral·lelament està disposada a posar tots els mitjans necessaris perquè, complerta la pena, pugui reinserir-s'hi.

Solament així la societat es protegirà d'eventuals reincidències. Penalitzar el delinqüent però a l'ensem reconvertir-lo en un individu diferent al qual s'hagin donat tots els instruments culturals, morals i materials per esmenar-se. Donar-li el que moltes vegades la societat li ha negat anteriorment i que ha motivat considerablement el comportament equivocacat que l'ha portat a delinquir.

Serà necessari procurar l'acceptació per la família, pel lloc on ha treballat, pels organismes oficials, per fer que el certificat d'antecedents penals no es converteixi en un llast de per vida.

Obtenir un lloc de treball serà primordial; solament si pot fer front a les despeses mínimes necessàries per viure evitarem la reincidència. En aquest sentit, hem de constatar la labor positiva que realitza el ministeri de Salut, Benestar Social i Família amb el programa de formació sociolaboral, en atendre alguns presos alliberats. En els barems de les enquestes dels països veïns sol ocupar un lloc rellevant la preocupació per la inseguretat ciutadana. Aquesta està directament relacionada amb la policia, la justícia i els centres de detenció. A Andorra, fins ara, som uns privilegiats quant a seguretat ciutadana. Per això l'interès que s'ha de posar que la policia, la justícia i la presó vagin coordinats a obtenir la reinserció del condemnat una vegada complerta la pena.

En les recomanacions aprovades en el cinquè informe de la Federació Iberoamericana de l'Ombudsman (FIO): *Análisis del Sistema Penitenciario*, en el punt 54 es diu: "Adoptar els mitjans necessaris per assegurar als reclusos el retorn adequat a la vida en llibertat, organitzant en els establiments penitenciaris, règims preparatoris (tercer grau o règim obert i de semilibertat i formes progressives de llibertat condicional."

I en el punt 55 s'insisteix a: "establir plans i programes de suport als reclusos posats en llibertat amb dotació financera i en col·laboració amb institucions de la societat civil. Almenys proporcionar al reclús posat en llibertat els mitjans necessaris per a una ràpida adaptació a la vida en llibertat, com poden ser: documentació, vestimenta, allotjament, treball i, en el seu cas, transport fins al lloc més adequat per a la seva reinserció social."

En el mateix sentit, el Comitè Europeu sobre la Prevenció de la Tortura diu: "També és molt important per als presos mantenir un contacte raonable amb el món exterior. Sobretot, un pres ha de tenir els mitjans per salvaguardar les seves relacions amb la família i amb els amics pròxims de bona reputació. El principi a seguir hauria de ser fonamentat el contacte amb el món exterior, qualsevol limitació de dit contacte s'hauria de limitar exclusivament a temes de seguretat de naturalesa apreciable."

En aquest sentit, des de la nostra institució varem promoure al centre penitenciari concerts de música i conferències culturals. Hem de dir que l'interès, l'atenció i l'acceptació per part dels interns fou encomiable.

Insistent en els conceptes anteriors, faríem nostra una reflexió del Médiateur de la République Française, quan escriu en *Les prisons: donar un sentit a la pena*: "Conciliar execució de la pena, dignitat de les persones i reinserció futura. La nostra societat no es desembrassarà pas dels seus mals contentant-se a emparedar-los."

Les hores a la presó es fan llargues. El temps passa lentament. Els presos tenen molt temps per pensar. És curiós l'interès que demostren, precisament quan l'han infringit, per la llei i la justícia. Molts es llegeixen i rellegeixen les sentències i els articles dels codis pels quals han estat condemnats. Alguns arriben a conèixer les lleis, els autes, les sentències, els recursos, els diferents òrgans de la justícia, com si es volguessin treure la carrera d'advocats.

En aquest sentit, és important que els seus advocats els ajudin a comprendre els dubtes que l'especial redacció i l'específic llenguatge de la justícia els poden suscitar.

Com he dit, l'acceptació de la pena, la seva comprensió, facilitarà l'internament i després la reinserció.

La nova llei penitenciària diu en l'article 12 mencionat: "L'administració penitenciària ha de disposar de mitjans d'orientació per a la resocialització i la reinserció."

Si el pres és analfabet o d'un baix nivell cultural, s'hauran de posar els mitjans educatius necessaris per elevar els seus coneixements a fi d'obtenir que torni a la societat sabent llegir i escriure. Si el nivell cultural és baix, s'ha de procurar, d'acord amb el temps de detenció, que segueixi els programes d'ensenyament primari i l'obtenció del corresponent certificat d'estudis. Serà necessari facilitar als presos que puguin continuar els estudis, si en tenen d'iniciats.

El centre penitenciari haurà de disposar d'una biblioteca amb una oferta cultural variada i amb premsa diària, per promoure l'hàbit de la lectura entre els detinguts. Des d'obres de consulta fins a literatura o revistes generals d'informació i actualitat. S'hauria de possibilitar que els presos tinguessin accés al sistema de préstecs de les biblioteques públiques a fi d'obtenir les obres que no trobin a la del centre de detenció.

Amb aquesta finalitat, haurien de rebre tota la informació de les novetats i altres activitats culturals, concursos, participació en certàmens o altres de què gaudeix el públic en general.

Seria convenient que s'incentivessin les activitats culturals, perquè d'acord amb la direcció del centre es poguessin oferir als interns conferències, recitals, concerts o altres activitats recreatives.

En definitiva, es tractaria d'oferir al pres tot un cúmul de possibilitats que és possible que la vida, i les circumstàncies en què ha viscut, li hagin negat, tot i no aïllant-lo d'un medi al qual tard o d'hora haurà de retornar.

També serà convenient que pugui gaudir de l'assistència religiosa, d'acord amb les creences i, en tot cas, rebre una ajuda moral per personal especialitzat en cas que ho requereixi.

La reinserció o resocialització dels drogodependents o alcohòlics haurà d'inscriure's en programes preestablerts d'acord amb el personal mèdic, tant per als tractaments farmacològics com psicològics. S'ha de considerar que es pot tractar d'individus realment malalts. Llavors, la seva condemna a presó sense un tractament específic en llocs de desintoxicació no creiem que sigui la solució.

S'haurà de facilitar al pres el contacte amb els seus familiars, que donat el cas serà amb qui primer es retrobarà en adquirir la llibertat. En aquest sentit, és positiva la labor de les treballadores socials, que fent d'intermediàries, poden ajudar a resoldre molts problemes en què l'intern ha deixat la família. Aquests poden augmentar el sentiment de culpabilitat del pres o comportar que les conseqüències del seu empresonament ocasionin greus danys materials i morals a persones innocents. La seva reinserció seria més probable si en obtenir la llibertat es troba acollit en una família sòlida en tots els sentits.

És important, tant per a l'equilibri mental i físic del pres, pensar en la seva sexualitat. Per tant, s'han de preveure contactes vis a vis. Especialistes en la matèria haurien de donar les directrius escaients en aquesta matèria. Però no podem esquivar que els delinqüents tenen unes necessitats sexuals.

També és necessari que el pres tingui una activitat física. La pràctica d'algun esport pot contribuir al seu benestar. Fins i tot suggeriria que en alguns casos tingués la possibilitat de competir fora del centre.

És necessari gastar energia física i cuidar la salut. Sempre costarà menys reinserir a la societat una persona sana que un malalt. En aquest sentit, l'atenció mèdica ha de ser constant i l'alimentació que rebi ha de ser amb productes aptes i ben condimentats, sota la supervisió d'un professional dietista.

Tots els manuals que parlen de centres de detenció i del seu monitoratge insisteixen en l'activitat laboral que s'hi ha de desenvolupar.

Els principis bàsics per al tractament de reclusos, adoptats per l'Assemblea General de les Nacions Unides el 14 de desembre de 1990, en el punt vuitè diuen: "Es crearan condicions que permetin als reclusos de realitzar activitats laborals remunerades i útils que facilitin la seva reinserció en el mercat laboral del país i els permetin contribuir al sosteniment econòmic de la seva família i el seu propi."

Aquest és un punt determinant per a la reinserció. Els governants han d'omplir amb rapidesa i eficàcia aquesta important llacuna del nostre centre penitenciari, donant ocupació a tots els interns, tant als penats com als preventius.

Si s'obté la possibilitat que el seu treball els permeti cotitzar a la seguretat social, a l'ensem que contribueixen a les despeses de la seva manutenció o col·laboren amb les de la seva família, sentiran que el seu aïllament no els exclou de la societat on en un futur s'hauran de reinserir.

Un capítol a part seria la reinserció dels menors d'edat.
Reiteradament, en la memòria anyal i amb recomanacions al ministre de Justícia i Interior he insistit en la necessitat d'un centre específic per a aquests delinqüents. Al seu moment serà imprescindible crear programes especials per a la reinserció dels que hi compleixin penes de detenció.

Pere Canturri i Montanya,
Historiador i Raonador del ciutadà